

לרבי מאיר תנאו קיים וכו'.

שנינו בברייתא: המוכר את בתו ופסק על מנת שלא לייעד נתקיים התנאי דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: אם רצה לייעד מייעד מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה.

והגמרא מקשה סתירה בדברי רבי מאיר, לפי ששנינו בברייתא אחרת האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בדבר שבממון תנאו קיים.

ובדרך כלל, רבי יהודה הוא בר פלוגתא של רבי מאיר, וכששנינו שחכמים חולקים על רבי מאיר, הרי בכלל אותם חכמים היה גם רבי יהודה. (709)

ואם כן, לכאורה קשה: מדוע הגמרא לא מקשה סתירה גם בדברי רבנן? שהרי רבנן אמרו שהפוסק שלא לייעד תנאו בטל. ובכלל אותם "רבנן" היה רבי יהודה. ואילו בברייתא השניה, רבי יהודה אומר שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים! (710)

וכדי לתרץ קושיא זו אומרים התוספות:

מדרבנן אדרבנן לא קשיא, דיעוד לא הוי דבר שבממון, ודוקא בדבר שבממון אמר רבי יהודה שתנאו קיים, אבל בדברים אחרים אף רבי יהודה מודה שתנאו בטל. (711)

שאינו יוצא בראשי אברים כעבד.

[הפסוק "אם בגפו יבא בגפו יצא", מלמד שעבד עברי אינו יוצא בראשי אברים כעבד כנעני].

ולכאורה קשה: מדוע היה עולה בדעתנו לומר שעבד

לאחר שלשים ולא אמר "מעכשיו", ובודאי שלא יחולו קודם לכן, ודבר זה משמש כמשל לדברי רבי יוסי ברבי יהודה:

כשם שבאומר לאשה "התקדשי לי לאחר שלשים", אם קדשה אחר פשיטא שמקודשת לשני מפני שלא אמר "מעכשיו". כך הקונה אמה וקדשה אחר לפני היעוד, הרי היא מקודשת לשני, מפני שהאדון לא אמר בשעת הקניה שתתייעד לו "מעכשיו".

ומקשינן: פשיטא שיש ללמוד את דברי רבי יוסי ברבי יהודה מן המשל! ומדוע התנא הוצרך להשמיענו דבר פשוט כל כך?

ומתריצין: "מהו דתימא הא לא אמר לה לאחר שלשים יום" –

ופירש רבינו יצחק את תירוץ הגמרא: מהו דתימא, שמא היית אומר כך:

הא בענין יעוד האדון, לא אמר לה "התקדשי לי לאחר שלשים יום", וכיון דלא פריש, ומאחר שהאדון לא אמר בפירוש שדעתו ליעדה רק לאחר זמן, לפיכך נימא היינו יכולים לומר, דדעתיה שיחולו הקידושין כבר מעכשיו.

ור"י מוסיף ומבאר: מדוע היינו חושבים שהקידושין חלים כבר מעכשיו?

כי היה עולה בדעתנו, דמהני טפי, שיותר מועיל ביעוד מה שלא הזכיר שמקדשה לאחר שלשים יום כדי שנאמר שדעתו לקדשה כבר מעכשיו, משום שהרי כל שעה ושעה בידו ליעדה כל זמן שירצה, ולפיכך יתכן שדעתו לקדשה כבר מעכשיו אם לבסוף ירצה ליעדה. (708)

ואם קידשה אחר, אינה מקודשת לו, שהרי כבר חל הייעוד.

קא משמע לן, והתנא השמייענו שכיון דהאדון לא אמר "מעכשיו" בהדיא [בפירוש], לפיכך אין דעתו שתתקדש מעכשיו. והרי זה כאומר לאשה "התקדשי לי לאחר שלשים יום, ואם בא אחר וקדשה, מקודשת לשני.

710. משמע שעלה בדעת התוספות לומר שיעוד הוא דבר שבממון, למרות שאין זה ממון ממש, וצריך ביאור: מדוע תוספות חשבו כך? והנה הראשונים נחלקו אם חיוב עונה הוא בכלל "דבר שבממון": לדעת רש"י אינו דבר שבממון, והריטב"א הביא בשם הירושלמי שעונה נחשבת דבר שבממון מפני שהנתנה היא, ובידה למוחלה. [וכן דעת עוד ראשונים, כמובא במשנה למלך אישות ו י].

ולדברי הריטב"א מובן מדוע עלה בדעת תוספות לומר שיעוד הוא דבר שבממון – מפני שהנאה הוא ובידי האדון למוחלו.

711. מדוע למסקנת תוספות יעוד אינו דבר שבממון?

708. המקדש אשה ואמר בפירוש "לאחר שלשים", מאחר שאין בדעתו לקדשה עכשיו כלל יש להבין ממה שלא הזכיר "מעכשיו" שאין דעתו על קידושין עכשיו. אבל, ביעוד, מאחר שהאדון אינו מסיח דעתו מקידושין עד לאחר שלשים, שהרי בידו ליעדה כבר עכשיו, אם כן אין לדייק ממה שלא אמר "מעכשיו" שאין בדעתו שיחולו הקידושין עכשיו, אלא יש לומר שלא חשש לפרש בפירוש שמקדשה מעכשיו מפני שלא הסיח דעתו מלקדשה בכל שעה, ואינו חושש שמא יבינו מדבריו שאינו מקדשה עד לאחר שלשים יום. [כך נראה לבאר את סברת תוספות].

709. על פי מצפה איתן.

פירוש: אבקה של שביעית היינו איסור קל שבה, כעין אבק, שהוא קל.

ואיסור סחורה הוא האיסור הקל שבשביעית משום דעיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודת קרקע, כגון: חרישה וזריעה, שנאמר בהם איסור לאו בתורה. (714)

אבל האיסור של משא ומתן בפירות שביעית, אינו איסור "לא תעשה", אלא הוא "איסור עשה" בעלמא, שנאמר [ויקרא כה ו]: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". וזו מצות עשה, ודרשו חכמים: דוקא לאכלה ניתנו פירות שביעית, ולא לסחורה בהם.

והיינו, שאיסור סחורה בפירות שביעית לא נאמר בתורה בלשון לא תעשה, אלא הוא בא מכלל עשה "לאכלה". (715)

והתוספות מבארים מנין למד רבי יוסי ברבי חנינא שאדם מוכר את מטלטליו כעונש על כך שנשא ונתן בפירות שביעית:

בברייתא מבואר שרבי יוסי ברבי חנינא לומד את דבריו מהכתוב [ויקרא כה]: "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו". ונאמר בסמוך: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", והיינו מטלטלין שהם דבר הנקנה מיד ליד. כלומר: מחמת שעבר על איסור יובל, הוא מוכר את מטלטליו, ואיסור שביעית הוא כעין איסור יובל. (716)

אך נשאלת השאלה: אמנם מסמיכות הפסוקים מוכח

עברי יוצא בראשי אברים? הרי לא נאמר בתורה בשום מקום שהוא יוצא בכך!

וכדי לתרץ קושיא זו אומרים התוספות:

הכתוב צריך ללמד שאין עבד עברי יוצא בראשי אברים, משום דלולי זה סלקא דעתך, היה עולה בדעתך לומר, דעבד עברי לא גרע מעבד כנעני, שיוצא בראשי אברים

שהרי עבד כנעני אינו יוצא בשש ויובל ובגרעון כסף, ואם האדון מת בלא בנים, הוא עובד את הבת, ואפילו הכי יוצא בראשי אברים.

קל וחומר לעבד עברי, שהכתוב ריבה בו יציאות יותר מעבד כנעני, שהרי הוא יוצא בשש ויובל ובגרעון כסף, (712) ואם מת האדון בלא בנים יוצא לחרות ואינו עובד את הבת, (713) על אחת כמה וכמה שראוי לומר שהוא יוצא בראשי אברים.

לפיכך הכתוב הוצרך לומר "אם בגפו יבא בגפו יצא" – ללמד שאינו יוצא בראשי אברים.

אבקה של שביעית. (713)

רבי יוסי ברבי חנינא מכנה את איסור סחורה בפירות שביעית – "אבקה של שביעית". והתוספות מבארים את משמעות ביטוי זה:

יתכן שמסקנת תוספות כדעת רש"י [הג"ל בהערה הקודמת] שחיוב עונה אינו דבר שבממון, מפני שאינו ממון ממש. וכיוצא בזה אף יעוד אינו ממון ממש, ולפיכך אינו נחשב "דבר שבממון".

ולדעת החולקים על רש"י, יש לומר שמצות יעוד ניתנה לטובת האמה עצמה והיא קטנה, ואין בידה למחול על צערה. ואף האב אינו בעלים על צער גופה ואינו יכול למחול עליו. ולפיכך אין זה כמתנה בדבר שבממון, שהרי בדבר שבממון בעלמא בידו למחול ואילו כאן אין המחילה מועילה. [על פי הפלאה כתובות סימן סט סעיף ו בתוספת הסבר. ועיין עוד יישוב בספר המקנה כאן].

712. כמבואר במשנה לעיל יד ב.

713. כמבואר בברייתא לעיל יז ב.

713*. לפני דיבור זה שייך דיבור התוספות להלן [בסוף העמוד] ד"ה כל. [הגהות הב"ח שם].

714. כך משמע מהמשך דברי תוספות.

אבל, בכתוב לא מצאנו בפירוש איסור לא תעשה אלא בזריעה, שנאמר [ויקרא כה] "שדך לא תזרע". אבל חרישה לא הוזכרה בלשון לא תעשה.

ונחלקו אמוראים במסכת מועד קטן [ג א] אם החורש בשביעית

לוקה [מפני שחרישה נחשבת תולדה] או אינו לוקה.

והרמב"ם [שמטה א ד] פסק שאינו לוקה, ולפי זה חרישה אינה אסורה בלא תעשה אלא משום "עשה" בלבד. שנאמר [שמות לד כא] "בחריש ובקציר תשובות". [עיין שער המלך שם ומנחת חינוך תחילת מצוה קיב].

ולפי זה צריך ביאור מדוע כתבו תוספות "דעיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודת קרקע, כגון זריעה וחרישה, אבל משא ומתן אינו אלא עשה בעלמא"? והלא אף חרישה אינה אלא עשה בעלמא! ונראה שלכן תוספות הוסיפו את המילים "שעיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודת הקרקע", להשמיענו שלמרות שבחרישה עצמה אין איסור לא תעשה, אבל מאחר שבחלק מעבודות הקרקע יש איסור לא תעשה [כגון בזריעה], לפיכך עיקר איסור שביעית היינו עבודת קרקע.

אבל משא ומתן אינו עבודת קרקע אלא זהו סחורה בפירות. ובענין זה לא נאמר איסור לא תעשה בשום פנים.

[ולפי זה מיושבת קושיית המקנה על רש"י ד"ה בשנת עיין שם].

715. וכן נראה מדברי רש"י.

716. איסורי עבודת הקרקע וסחורה בפירות נוהגים ביובל כשבביעית. [רמב"ם שמיטה ויובל פרק י הלכה טו טז, ועיין כסף משנה שם].

עבד ד' (721) ופשו ליה תרתי ניתיב ליה תרתי כפי שניו

[רב נחמן בר יצחק פירש את הפסוק "אם עוד רבות בשנים... ואם מעט נשאר בשנים": נתרבה כספו – מכסף מקנתו. נתמעט כספו – כפי שניו. והגמרא הקשתה על דבריו: ואימא הכי קאמר, כך אמר הכתוב: היכא דעבד תרי ופש ליה ד' ניתיב ליה ד' מכסף מקנתו, עבד ד' ופשו ליה תרתי, ניתב תרתי כפי שניו].

פירש בקונטרס: לפי שאלת הגמרא לא איירי קרא, המקרא אינו עוסק לא בהשביח ולא בהכסיף [אלא אם נשאר עוד רבות בשנים – דהיינו ארבע שנים, ישלם דמי ארבע שנים, ואם נשאר מעט בשנים – דהיינו שנתיים, ישלם דמי שנתיים].

ומקשים התוספות על פירוש רש"י:

וקשה: דאם אכן זו כוונת הגמרא, אם כן, אמאי שני קרא בלישניה? מדוע שינה הכתוב בלשונו, שבנשאר ארבע שנים אמר "מכסף מקנתו", ואילו בנשאר שנתיים אמר "כפי שניו"?

נכתוב אידי ואידי, היה ראוי לכתוב בזה ובוה באותה לשון – או "מכסף מקנתו", או "כפי שניו"!

ומכח קושיא הזאת התוספות חולקים על דברי רש"י, ומפרשים שגם לפי דברי המקשה מתייחס הפסוק לעבד שהשביח או הכסיף, כדלהלן:

ואומר ה"ר ברוך דהכי פירוש, כך יש לפרש את הפסוק לפי קושית הגמרא:

"אם עוד רבות בשנים" – היינו, דעבד תרתי ופשו ליה ארבע, שעבד שנתיים ונתרו לו עוד ארבע שנים, אזי – ליתיב ליה [יתן לו] את דמי ארבע השנים הנותרות "מכסף מקנתו", לפי שוויו בשעת הקניה. בין אם הכסיף לאחר הקניה ובין אם השביח.

וטעם הדבר: משום שהוא סמוך לזמן הכניסה [הקניה]

שמכירת המטלטלין היא עונש על איסור יובל, אבל מנין לנו שהעונש הוא מחמת איסור סחורה, שהוא האיסור הקל שבשביעית ויובל? מדוע לא נאמר שזהו עונש עבור איסור זריעה וחרישה שהם איסורים חמורים יותר? (717)

וכדי לתרץ על כך אומרים התוספות:

ומסתברא, שבא לו עונש זה [מכירת המטלטלין] על משא ומתן. שזה עונש מדה כנגד מדה, שהיות ומכר פירות שביעית, לפיכך הוא נענש בכך שמוכר את מטלטליו.

אבל באיסורים אחרים שבשביעית ויובל, כגון חרישה וזריעה, אין מכירת המטלטלין נחשבת כעונש של "מדה כנגד מדה", ולפיכך מסתבר שמכירת המטלטלין אינה עונש על חרישה או זריעה, אלא על מכירת פירות שביעית. (718)

הא קא משמע לן ליזבון איניש ברתיא.

[עדיף לאדם למכור את בתו לאמה יותר מאשר ללוות בריבית, מפני שפדיון בתו נגרע והולך, ואילו הריבית מוסיפה והולכת].

אף על גב שמפדין אותה בעל כרחו של האב, שכופין אותו לפדותה, (719) מכל מקום, ריבית קשה יותר. (720)

לעקר זה עבודת כוכבים.

התוספות מבארים מדוע עבודת כוכבים נקראת "עקר" –

משום שסופה ליעקר, שמצודה לעוקרה מן העולם.

717. רש"י הרגיש בקושיא זו, וכתב שלפי דרשת חז"ל דורשים את הכתוב "וכי תמכרו" – אם תמכרו ותקנו מה שאסרתי לכם בענין היובל שנאמר לעיל, אזי, "ממכר לעמיתך" – סופך למכור ממכריך וכלי ביתך לעמיתך.

718. [עיין מהרש"א בחידושי אגדות].

719. כמבואר בגמרא לעיל יח א.

720. דברי תוספות צריכים ביאור.

וביאר במשנה למלך [עבדים ד ב]:

הוקשה לתוספות: מדוע הגמרא הוצרכה לומר שבתו "מגרעה ונפקא". ואילו ריבית "מוספא ואולא"? היה אפשר לומר יותר מזה:

721. דיבור התוספות הזה שייך לגמרא להלן בעמוד ב.

לומדים "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה ואינו נגאל לחצאין, או שמא כשגאולת חצאין מקילה על העבד הרי הוא נגאל לחצאין, ואילו כשהיא מחמירה עליו אינו נגאל].

התוספות מבארים מהו הלימוד של "גאולתו גאולתו גמר" המוזכר בגמרא כאן:

בדרך כלל כשהגמרא נוקטת לשון כזאת, הכוונה היא ללימוד ב"גזרה שוה", שהתקבלה איש מפי איש הלכה למשה מסיני. (724)

אך, בסוגייתנו נראה לרבנו תם, דלאו גזרה שוה גמורה היא, שהיא לא התקבלה הלכה למשה מסיני, אלא גילוי מילתא בעלמא הוא, ש"גאולה" הוזכרה בעבד עברי הנמכר לגוי, וכיוצא בזה הוזכרה גאולה גם בשדה אחוזה, ויש לפרש את ה"גאולה" המוזכרת בשניהם באופן שוה. והואיל ובגאולת שדה אחוזה מוכח מן הכתוב שהיא אינה כוללת גאולה לחצאין, לפיכך אף בעבד עברי הנמכר לגוי יש לומר כן. (725)

ורבנו תם מבאר מדוע הוא מפרש את דברי הגמרא כאן כ"גילוי מילתא", ולא כ"גזרה שוה":

משום, דאי גזרה שוה גמורה היא, אם כן יש לתמוה על דברי הגמרא: מאי קאמר "או דלמא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן"? כיצד ניתן להגביל גזרה שוה שנאמרה למשה מסיני? הא כיון דהוי גזרה שוה הרי בין לקולא ובין לחומרא אית לן למילף, ראוי לנו ללמוד מן הגזרה שוה בין להקל ובין להחמיר. דהרי "אין גזרה שוה למחצה"! (726)

ורבנו תם מביא סיוע לדבריו: וכן משמע לקמיה לגבי בתי ערי חומה:

שרב הונא בר חנינא הסתפק בהם, האם לומדים בתי ערי חומה משדה אחוזה שאינה נגאלת לחצאין כי "גאולתו גאולתו גמר".

וקאמר: או דלמא, היכא דגלי גלי, והיכא דלא גלי לא גלי.

טפי [יותר] מלזמן היציאה, ולפיכך שמים את שווי לפי שעת הקניה.

"ואם מעט נשאר בשנים" – היינו דעבד ארבע ופש תרתי [ונשאר שנתיים], ניתיב ליה, העבד ישלם לאדון "כפי שניו", כלומר: כפי שהוא שוה עתה.

וטעם הדבר: הואיל והוא סמוך לזמן היציאה יותר מלזמן הקניה, לפיכך משלם לפי שויו עכשיו, בין אם הכסיף ובין אם השביח. (722)

כל (723) הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.

[לשון הברייתא: שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר. אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש. אתה ישן על גבי מוכים והוא ישן על גבי התבן. מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו].

ומקשים תוספות: וקשה, מאי אדון? מדוע הקונה עבד נחשב כקונה אדון לעצמו? הלא די לו לעבד להיות כאדונו ולא יותר ממנו!

ומתמצים תוספות: ויש לומר, יש לפרש את דברי הברייתא כדאיתא בירושלמי:

דפעמים אין לו לאדון אלא כר אחת בלבד. ואז – אם האדון שוכב עליו בעצמו אינו מקיים את הכתוב "כי טוב לו עמך", ולפיכך אינו יכול לשכב עליו.

ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו, זו מדת סדום!

נמצא, שעל כרחו צריך למסור את הכר לעבדו.

והיינו, מטעם זה, נחשב הקונה עבד כמי שקונה אדון לעצמו.

כ-ב גאולתו גאולתו גמר

[רב הונא בר חנינא הסתפק בעבד עברי הנמכר לגוי האם

722. כעין זה פירש הריטב"א. אך כתב שזו גזירת הכתוב בלא טעם. הכוונה דוקא לגאולה שלמה או גם לחצאין מ"גאולתו" המפורש [שהתבאר בו בפירוש שאין הכוונה לגאולה לחצאין].

726. כריתות כב ב.

ומדברי תוספות משמע שפירשו את דברי הגמרא "לקולא אמרינן" שכוונת הגמרא לומר שלומדים את ה"גזרה שוה" כשהיא מלמדת קולא. אבל מלשון רש"י משמע שכוונת הגמרא לומר שאת דין "גאולה לחצאין" אומרים רק לקולא, ולפי זה יתכן לפרש שלפי הצד הזה בגמרא, לא נאמרה גזרה שוה כלל, ואנו מדעתנו אומרים שיש גאולה לחצאין לקולא ולא לחומרא. וכן פירש הרשב"א את דברי

723. דיבור התוספות שלפנינו מקומו לעיל לפני תוספות ד"ה אבקה. [הגהת הב"ח].

724. אין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו איש מפי איש הלכה למשה מסיני. [על פי פסחים סו א ורש"י שם ד"ה וכי מאחר, ועוד].

725. כעין זה כתב הריטב"א להלן בענין בתי ערי חומה, וביאר שכוונת הגמרא היא על דרך "ילמד סתום מן המפורש". כלומר: יש

[הברייתא מבארת מדוע הכתוב הוצרך לומר שהמקדיש את שדהו לזה וגואל וגואל לחצאין: משום שהייתי יכול ללמוד ממוכר שדה אחוזה שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין קל וחומר למקדיש.

והקשתה הברייתא: מה למוכר שדה אחוזה שכן הורע כוחו שאינו יכול לגאול מיד, אלא לאחר שנתיים, ולפיכך אינו לזה וגואל וגואל לחצאין, אבל מקדיש, שיכול לגאול מיד, יתכן שהוא לזה וגואל וגואל לחצאין!

ועונה הברייתא: מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שיפה כחו לגאול מיד ובכל זאת אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין. ולפיכך הייתי אומר שאף המקדיש שדה אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין.

ולפיכך הכתוב הוצרך לומר במקדיש שדה "ואם גואל יגאל" ללמד שלזה וגואל וגואל לחצאין.

עד כאן דברי הברייתא.

והתוספות מנסים ליישב את הברייתא אף לדעת רבי שמעון, הסובר שהמוכר בית בבתי ערי חומה, לזה וגואל וגואל לחצאין: [

דילמא הך ברייתא אתיא כוותיה דרבי שמעון, יתכן שהברייתא נאמרה לדעת רבי שמעון.

והא דקאמר רב ששת לעיל, לגבי בתי ערי חומה, שלדעת רבי שמעון לזה וגואל וגואל לחצאין, היינו בתר דרבי לן קרא, זהו דוקא לאחר שהכתוב ריבה **במקדיש "ואם גאל יגאל"**, ללמד שלזה וגואל וגואל לחצאין, אם כן אנו רואים, שמקדיש, שהורע כחו לענין שאם הגיע יובל ולא נגאלה אינה חוזרת לבעלים, ייפה הכתוב את כחו שיוכל ללוות ולגאול ולגאול לחצאין.

[במקום שהכתוב לא גילה בפירוש שאינו נגאל לחצאין, לא נאמר דין זה] –

ואי גזרה שוה גמורה היא, אין ספק שאפילו היכא **דלא גלי, נמי!** גם במקום שהכתוב לא גילה בפירוש, יש ללמוד מגזרה שוה שאינו נגאל לחצאין. (727)

ומאחר שרב הונא בר חיננא הסתפק בדבר, הרי מוכח מכאן ש"גאולתו וגאולתו" אינה גזרה שוה גמורה, אלא גילוי מילתא בעלמא, ולפיכך רב הונא בר חיננא הסתפק בכל מקום ומקום, שמא יש סברא לחלק בין גאולתו לגאולת שדה אחוזה. (728)

איתביה

רב ששת הוכיח מדברי רבי שמעון שהמוכר בית בבתי ערי חומה לזה וגואל, וגואל לחצאין. ורב הונא בר חיננא הקשה על דבריו מהברייתא.

פירוש: מהסיפא של הברייתא, דקתני: "מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שאינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין". (729)

ורב ששת תירץ: הברייתא הזאת היא דעת רבנן, אבל רבי שמעון סובר שהמוכר בית בבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין.

ומקשים תוספות: **ואם תאמר: מאי פריך לרבי שמעון** – מדוע המקשה הקשה מדברי הברייתא הזאת על מה שאמר רב ששת שלזה וגואל וגואל לחצאין, ומכח זה הגמרא מסיקה שהברייתא חולקת על רבי שמעון? הלא יתכן ליישב את דברי הברייתא אף לרבי שמעון כדלהלן:

רש"י.

ועיין עוד "חברותא" בהערה 963 על הגמרא.

727. מדברי שיטה לא נודע למי [להלן ד"ה או דילמא, בתירוץ] נראה שפירש "היכא דלא גלי לא גלי", היינו שלא נאמרה גזרה שוה. כלומר: בזה גופא הגמרא מסופקת – האם נאמרה הלכה למשה מסיני לדרוש גזרה שוה או לא.

וכנראה לתוספות לא היה נוח לפרש כן, מפני שמלשון הגמרא "היכא דלא גלי לא גלי" לא משמע שהכוונה היא לומר שלא נאמרה גזרה שוה, [שאם כן היה ראוי לומר "או דילמא גאולתו וגאולתו לא גמרינן"].

728. לתוספת הסבר עיין תוספות הרא"ש.

729. תוספות מדגישים שרב הונא בר חיננא הקשה מהסיפא של הברייתא. ומשמע מדבריהם שהיה מקום לומר שהגמרא מקשה מהרישא של הברייתא. ותוספות באים לשלול זאת. וכיצד היה אפשר להקשות מן הרישא?

פירש מהרש"א: רב ששת למד מדברי רבי שמעון שמסבר שמי שהורע כוחו בדבר אחד ראוי לייפות את כחו בדבר אחר. וקשה: בברייתא שנינו להיפך: "מקדיש שהורע כחו שאם הגיע יובל וכו' אינו דין שהורע כחו שאין לזה וגואל" וכו'. ומכאן שאדרבה, מסברא מי שהורע כחו בדבר אחד ראוי להרע כחו בכל דבר!

ותוספות שוללים פירוש זה, וטעמם: אף רבי שמעון מודה שמסברא היה ראוי לומר שדבר שהורע כחו בדבר אחד הורע כחו בכל דבר. ורק לאחר שהכתוב גילה במקדיש שהורע כחו שאינו חוזר ביובל ובכל זאת יפה כחו לענין גאולה לחצאין, מכאן למד רבי שמעון מטעמא דקרא, שהכתוב לא רצה להחמיר לגמרי, אלא כשהורע כחו בדבר אחד יפה כחו בדבר אחר.

ולפי זה, יש לפרש את דברי הברייתא אף לדעת רבי שמעון. שהרי הברייתא פותחת ואומרת "שיכול והלא דין הוא". כלומר: לולי דברי הכתוב היינו יכולים ללמוד מקל וחומר שאינו לזה וגואל. והנה, באמת לולי דברי הכתוב אף רבי שמעון היה מודה שכל שהורע כחו בדבר אחד הורע כחו בכל דבר. כפי שכתוב בברייתא.

ולפיכך תוספות מפרשים שקושית רב הונא בר חיננא היא מהסיפא שכתוב בה בפירוש: "מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח שאין לזה

ומתמצים התוספות:

ויש לומר, דמשמע ליה לתלמוד שכל הדינים המובאים בשיטת הברייתא [במשא ומתן של הברייתא] **נאמרו אף לפי האמת, לבתר** [לאחר] **דכתיב נמי "אם גאל יגאל"**. מלבד מה ששנינו בפירוש בענין מקדיש שדה "שיכול והלא דין הוא – שאינו לזה וגואל", שזה בודאי נאמר בתורת הוה אמינא בלבד, כפי שמבואר בפירוש בברייתא.

ולפיכך, אף מה ששנינו בברייתא שבבתי ערי חומה אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, נאמר אליבא דאמת, וזה שלא כדעת רבי שמעון.

ומדוע הבינה הגמרא שכל הדינים שהובאו בברייתא נאמרו אליבא דאמת?

משום **דאי לאו הכי**, אם נאמר כי הדין שנאמר בברייתא בבתי ערי חומה אינו נכון אליבא דאמת, יש להקשות על דברי התנא:

אמאי נקט כל שיטה זו, כשהיא **שאינה קיימת** אליבא דאמת? והרי התנא יכול ללמוד קל וחומר מדינים שהם נכונים אליבא דאמת, בלא להזדקק לדינים שאינם נכונים אלא לולי הפסוק "אם גאל יגאל" –

שהרי הוה **מצי למינקט**, התנא היה יכול ללמוד שמקדיש שדה אחוזה אינו לזה וגואל **בקל וחומר מעבד עברי**, ולא משדה אחוזה, ולפי זה לא היה כל צורך להזדקק לדינים שאינם נכונים להלכה. וכך היה ראוי לו לומר:

מה עבד עברי, שיפה כחו לענין זה שהוא יוצא ביובל, אפילו הכי הורע כחו, שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, וכמו דאמרנו לעיל בסמוך.

ולפיכך אף המוכר בית בבתי ערי חומה, שהורע כחו לענין שאם הגיע יובל אינו חוזר לידו, ייפה כחו ללוות ולגאול ולגאול לחצאין.

אבל הך ברייתא, בברייתא הזאת שאנו דנים בה עתה, **דקאמר התנא דבבתי ערי חומה אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין**, הרי **מירי**, הברייתא עוסקת במה שהיינו חושבים **אם לא היה נכתב "אם גאל יגאל"**.

ובאמת, לולי שנאמר במקדיש ש"לזה וגואל, וגואל לחצאין", הייתי אומר, מאחר שהורע כחו לענין היובל, בודאי הורע כחו גם לענין זה שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין. ורק לאחר שלמדנו במקדיש שדה, שהורע כחו לענין היובל ויפה כחו לענין ללוות ולגאול לחצאין, אמר רבי שמעון שכיוצא בזה יש לומר אף בבתי ערי חומה, שמתוך שהורע כחו ביובל, יפה כחו ללוות ולגאול לחצאין.

ואם כן, הברייתא נכונה אפילו לדעת רבי שמעון, ומדוע הגמרא מסיקה שהברייתא הזאת טוברת כרבנן, ושלא כרבי שמעון?

ומבארים התוספות מדוע יש לומר, כי מה שהברייתא אמרה בבתי ערי חומה שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, מדובר רק לולי הכתוב "אם גאל יגאל":

דהכי נמי קאמר לעיל "שיכול".

שהרי בתחילת הברייתא, לענין מקדיש, שנינו "שיכול, והלא דין הוא – אינו לזה וגואל וגואל לחצאין".

ודין זה בודאי אינו נכון אליבא דאמת, שהרי נאמר "אם גאל יגאל", ללמד שלזה וגואל, וגואל לחצאין! ואם כן, כיוצא בזה אנו יכולים לומר שאף מה ששנינו בבתי ערי חומה, אינו מדובר אלא לולי שנאמר "אם גאל יגאל"!⁽⁷³⁰⁾,⁽⁷³¹⁾

וגואל וגואל לחצאין" וזה בניגוד לדברי רבי שמעון.

ולהלן בסמוך תוספות מקשים על כך: והלא יתכן לומר שאף מה ששנינו בברייתא "מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח שאין לזה וגואל וגואל לחצאין" אינו אליבא דאמת, אלא קר לולי דברי הכתוב "אם גאל יגאל". כמבואר בהמשך דברי תוספות.
[לביאור נוסף עיין בפני יהושע].

730. תמצית קושית תוספות:

[א] אף רבי שמעון מודה שמסברא היינו אומרים, כל שהורע כחו בדבר אחד הורע כחו בכל דבר. אלא, לאחר שהכתוב גילה לנו במקדיש "גואל יגאל", למדנו מכאן כי למרות שהורע כחו שאינו חוזר ביובל, בכל זאת יפה כחו לענין שלזה וגואל, וגואל לחצאין. ורבי שמעון למד מזה בהסבר טעמא דקרא, שכל שהורע כחו בדבר אחד יפה הכתוב את כחו בדבר אחר.

[ב] לפי זה, לולי שנאמר בענין מקדיש "גואל יגאל" [שלזה וגואל, וגואל לחצאין], יתכן שאף רבי שמעון היה מודה שבבתי ערי חומה

אינו לזה וגואל וגואל לחצאין, מפני שדורשים "יגאלנו יגאלנו". שהרי הכתוב עדיין לא גילה לנו בשום מקום שראוי לומר "כל שהורע כחו בדבר אחד, יפה כחו בדבר אחר".

[ג] הברייתא כאן מדברת לולי הכתוב "אם גואל יגאל", שהרי הברייתא פותחת ואומרת "שיכול", כלומר לולי הכתוב "גואל יגאל", הייתי יכול לומר במקדיש שאינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין.

[ד] מאחר שהברייתא מדברת לולי "ואם גואל יגאל", הרי מה ששנינו כאן "המוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח שיפה כחו ליגאל מיד ואינו לזה וגואל", זה נכון גם לדעת רבי שמעון. ואף רבי שמעון לא אמר בבתי ערי חומה שלזה וגואל אלא לאחר שנאמר "אם גאל יגאל".

ואם כן קשה: מדוע רב ששק שהברייתא נאמרה כדעת רבנן, ושלא כדעת רבי שמעון?

731. ולמרות שחכמים לומדים בבתי ערי חומה שאינו לזה וגואל מפני שנאמר "גואלתו גואלתו", בכל זאת רבי שמעון יאמר שלזה

חולק על רבי שמעון, וסובר שהמוכר בית בערי חומה אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, **מכל מקום יש להקשות על דבריו:**

אמאי [מדוע] התנא לא נקט האי קל וחומר שהבאנו לעיל **מעבד עברי?** והרי עדיף ללמוד קל וחומר מעבד עברי, **כיון דליכא למיפרך מידי עלויה.** שהרי אין אפשרות לפרוך שום דבר על קל וחומר זה. ואילו על הקל וחומר המובא בברייתא משדה אחוזה, הברייתא פרכה "מה למוכר שדה אחוזה שהורע כחו ליגאל מיד". והוצרכה להוכיח מבתי ערי חומה!

ולמרות שהתנא של הברייתא סובר שדין בתי ערי חומה נכון גם אליבא דאמת, בכל זאת עדיף היה ללמוד קל וחומר מעבד עברי, שאין עליו שום פירכא, ולא היה צורך להוכיח שום דבר מבתי ערי חומה!

ומתרצים התוספות:

ויש לומר, דשדה משדה – עדיפא ליה למילף.

התנא העדיף ללמוד את דין מקדיש שדה אחוזה מדין מוכר שדה אחוזה [ולא מעבד עברי], מאחר ששניהם הם דינים השייכים בשדה. ועדיף ללמוד את דיני השדה זה מזה. (732) (733)

משום דאיכא למימר עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים יוכיח

שיפה כחו ליגאל [אפילו] בשנה שניה, ואין לזה וגואל ואינו גואל לחצאין.

מדברי הגמרא עולה, שכחו של עבד עברי יפה יותר ממוכר או מקדיש שדה אחוזה וכן מבתי ערי חומה, מפני שעבד עברי נגאל מיד, ונגאל אפילו בשנה השניה, ויוצא ביובל.

ומקשים התוספות:

ואם תאמר, ומאחר שכחו של עבד עברי יפה יותר ממוכר שדה אחוזה, אם כן למה לי המקרא "ומצא כדי

מקדיש שדה, שהורע כחו לענין שאם הגיע יובל השדה אינה נגאלת על ידו, והיא מתחלקת ביובל לכהנים, וכי אינו דין לומר, שכל שכן שאין לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין?!

וקל וחומר זה עדיף מן הקל וחומר המובא בברייתא משדה אחוזה, שהרי על שדה אחוזה טוענת הברייתא: "מה למוכר שדה אחוזה, שכן הורע כחו ליגאל מיד, תאמר במקדיש, שיפה כחו ליגאל מיד". וכדי ליישב זאת הברייתא הוצרכה לומר "מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, ואין לזה וגואל וגואל לחצאין". ודין זה איננו נכון אליבא דאמת לדעת רבי שמעון.

ואילו **על קל וחומר זה מעבד עברי ליכא למיפרך מידי.** אין הברייתא יכולה לפרוך כפי שפרכנו לעיל על שדה אחוזה שאינה נגאלת מיד, שהרי עבד עברי יכול לגאול את עצמו מיד.

ואז, לא היינו נזקקים להוכיח מבתי ערי חומה שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, שזהו דבר שאינו נכון אליבא דאמת, לדעת רבי שמעון.

ומדוע בכל זאת הברייתא נקטה קל וחומר משדה אחוזה, והוכיחה זאת מבתי ערי חומה?

אלא, בהכרח, **פשיטא דהאי "יוכיח"**, שההוכחה מבתי ערי חומה שאינו לזה וגואל לחצאין, **מיירי** [מדובר] **אף לפי האמת, בטר** [לאחר] **דכתב "אם גאל יגאל"** כדעת רבנן, ושלא כדעתו של רבי שמעון.

בקצרה: אילו הברייתא היתה סוברת כדעת רבי שמעון, היה ראוי לה להביא קל וחומר מעבד עברי בלא להזדקק להוכיח מבתי ערי חומה, שזהו דין שאינו נכון אליבא דאמת! והואיל והתנא כן הזדקק להוכיח את דבריו מבתי ערי חומה, ולא למד קל וחומר מעבד עברי, יש ללמוד מדבריו שהוא חולק על רבי שמעון, ואף הדין המובא בבתי ערי חומה [שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין] נכון גם אליבא דאמת, לפיו.

והתוספות מקשים על דברי הברייתא, מכח הסברא שהובאה בתירוצם דלעיל:

ואם תאמר: אף על פי שהתנא אשר שנה את הברייתא

בכל זאת התנא העדיף ללמוד את תחילת הדין [הקל וחומר] שדה משדה. [רש"ש, ובוה מיושבת קושית מהרש"א ועיין רשב"א].

733. סברת התוספות "דשדה משדה עדיפא ליה למילף" היא רק כאשר שני הדינים נכונים אליבא דאמת. אבל אם היינו אומרים בבתי ערי חומה שאינו נגאל לחצאין, לא היה ראוי לתנא ללמוד מבתי ערי חומה שהיא "שיטה שאינה קיימת" [אינה נכונה להלכה], למרות שעדיף ללמוד שדה משדה [עצמות יוסף].

וגואל וגואל לחצאין, מפני שאין זה גורה שוה, אלא גדר של "ילמד סתום מן המפורש".

ומאחר שרבי שמעון למד מטעמא דקרא שבית בבתי ערי חומה נגאל לחצאין, אם כן אין זה בגדר "סתום", ולפיכך אין ללמוד משדה אחוזה [מהרי"ט. ויש שם טעות סופר ובמקום רש"י צריך לומר רבי שמעון].

732. ולמרות שבסופו של דבר הגמרא נאלצת להוכיח מעבד עברי,

אך לכאורה יש לפקפק בקל וחומר שלמדנו ממקדיש שדה –

כי מצאנו במקדיש שדה אחוזה שיפה כחו לגאול מיד, ויתכן שמטעם זה יפה הכתוב את כחו ללוות ולגאול, ולגאול לחצאין. אבל מוכר שדה אחוזה שהורע כחו לענין שאינו יכול לגאול מיד, יש לומר שהורע כחו גם לענין שאינו יכול ללוות ולגאול, ואינו יכול לגאול לחצאין!

ומבארים התוספות:

וכי תימא, שמא תאמר: מה למקדיש שדה, שיפה כחו ליגאל מהקדש על ידי פדיון מיד, ולפיכך הוא לזה וגואל, וגואל לחצאין. תאמר במוכר שדה שהורע כחו, שאינו יכול ליגאל מיד, ואם כן גם הורע כוחו שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין.

תשובתך: אמנם אם נבוא ללמוד מוכר שדה אחוזה בקל וחומר ממקדיש, יש לדחות זאת מאחר שמוכר שדה אחוזה אינו גואל מיד, אבל **מכל מקום, בבתי החצרים**,⁽⁷³⁶⁾ שיפה כחן ליגאל מיד, מצינו למיגמר מהאי קל וחומר, אנו יכולים ללמוד מתוך הקל וחומר, ולהיות לזה וגואל וגואל לחצאין.

ומאחר דחזינן שלמדנו מקל וחומר בבתי החצרים, שלזה וגואל וגואל לחצאין, אם כן מוכר שדה אחוזה נמי מפקינן ליה להאי דינא,⁽⁷³⁷⁾ גם מוכר שדה אחוזה נלמד מתוך אותו קל וחומר שלזה וגואל וגואל לחצאין. ואף על פי שהורע כחו של מוכר שדה אחוזה שאינו יכול לגאול מיד, בכל זאת יש להשוות את דינו לדין בתי החצרים משום דתרווייהו [מוכר בית בבתי החצרים ומוכר שדה אחוזה] **בחד פרשה כתיבי, לשניהם נאמרה**

גאולתו", דכתיב במוכר שדה אחוזה, למימר [ללמד] שאינו גואל לחצאין?

והרי אף בלא המקרא הזה, תיפוק ליה, נלמד זאת בקל וחומר מעבד עברי:

ומה עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, שיפה כחו ליגאל מיד, ואפילו הכי אינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין, כמו דהתבאר בגמרא בסמוך.⁽⁷³⁴⁾

מוכר שדה אחוזה, שהורע כחו בכך שאינו יכול ליגאל מיד, כדכתיב: [ויקרא כה] "במספר שני תבואות" [והגמרא דורשת מכאן שאינו גואל אלא כעבור שנתיים],⁽⁷³⁵⁾ וכי אין דין לומר שאין לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין?!

ומתמצים התוספות:

ויש לומר, דאדרבה, אית לן למימר איפכא. לולי המקרא "ומצא כדי גאולתו", אפשר היה לומר להיפך, שהמוכר שדה אחוזה גואל לחצאין, קל וחומר ממקדיש שדה אחוזה:

ומה במקדיש שדה, שהורע כחו שאין השדה חוזרת אליו ביובל, אלא היא עומדת ליחלק לכהנים ביובל, ואפילו הכי הוא לזה וגואל, וגואל לחצאין –

מוכר שדה שיפה כחו לענין שהשדה חוזרת לבעלים ביובל, וכי אינו דין לומר שלזה וגואל, וגואל לחצאין?!

ולפיכך הכתוב הוצרך לומר "והשיגה ידו", "ומצא כדי גאולתו", ללמד שמוכר שדה אחוזה אינו לווה וגואל, ואינו גואל לחצאין.

734. לעיל כ ב, מהכתוב "ונגאל כולו ולא חציו".

735. ערכין כט ב.

736. בתי החצרים, היינו בתים בעיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון [ערכין לב א].
ונאמר עליהם [ויקרא כה לא]: "ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב, על שדה הארץ יחשב [דינם כשדה אחוזה, ולא כדין בתי ערי חומה, ולכן] גאולה תהיה לו, וביובל יצא".
ופירשו חכמים: "גאולה תהיה לו", שיגאל מיד. ובזה יפה הכתוב את כח המוכר לגאול בית מבתי החצרים, יותר מהמוכר "שדה הארץ" [שדה אחוזה].

ולענין יציאה ביובל, השהו הכתוב את דין מוכר בתי החצרים למוכר שדה אחוזה, ששניהם חוזרים ביובל. מה שאין כן בתי ערי חומה או המקדיש שדה אחוזה, שאינם חוזרים לבעלים ביובל.

737. א. מקדיש שדה הורע כחו, שהשדה אינה חוזרת ביובל, ובכל זאת יפה כחו לענין שיכול ללוות ולגאול, ולגאול לחצאין, קל וחומר

לבתי החצרים, שיפה כחם שחוזרים ביובל, על אחת כמה וכמה שראוי ליפות את כחם ללוות ולגאול ולגאול לחצאין.

ואין לפרוץ מכך שמקדיש וגואל מיד [ולפיכך לזה וגואל וגואל לחצאין] כפי שפרכנו לעיל בשדה אחוזה. כי בתי החצרים נגאלים אף הם מיד, ואם כן ראוי שאף בהם נאמר שיכול ללוות ולגאול, ולגאול לחצאין.

ב. הקשו האחרונים: אדרבה! נאמר שעבד עברי יוכיח, שיפה כחו לגאול עצמו מיד, ויוצא ביובל, ולמרות זה אינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין. ואם כן, כיוצא בזה אף בבתי החצרים נאמר כן!

ומאחר שנפרך הקל וחומר בבתי החצרים ממקדיש, חוזר הקל וחומר שהובא בקושיית התוספות:

נלמד את שדה אחוזה בקל וחומר מעבד עברי – עבד עברי יפה כחו, שנגאל מיד, ובכל זאת אינו לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין, קל וחומר למוכר שדה, שאינו גואל מיד, בודאי אינו לזה, ואינו גואל לחצאין!

ונלמד את דין בתי החצרים מדין שדה אחוזה, שהרי נאמר בבתי החצרים "על שדה הארץ יחשב"!

עיין מהרש"א ועצמות יוסף ומזהיר"ט. לפני יהושע וספר המקנה.

פרשה אחת. (738) שהרי בבתי החצרים נאמר [ויקרא כה לא]: **“על שדה הארץ יחשב”**.

נמצא, שהיה ראוי לומר שהמוכר שדה אחוזה לזה וגואל וגואל לחצאין. (739) ולהכי [ולכן] איצטריך **“ומצא כדי גאולתו”**, דכתיב במוכר שדה אחוזה, לומר שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין. משום דלולי זה, סלקא דעתך למילף ממקדיש כדפרישית, היה עולה בדעתך ללמוד ממקדיש שלוחה וגואל לחצאין.

ולאחר שנאמר במוכר בשדה אחוזה שאינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, מהשתא ילפינן נמי בתי החצרים מיניה, מעכשיו אנו למדים אף את דין המוכר בבתי החצרים ממנו, שאין לזה וגואל ואין גואל לחצאין, שהרי נאמרה פרשה אחת למוכר שדה אחוזה ולמוכר בבתי החצרים. (740)

מאי בכל

[שאלו את רב אשי: אמנם לדעת האומר ש“בכל גאולה תתנו” מרבה בתי ערי חומה, מובן מדוע נאמר “בכל”. אבל לדעת האומר שבתי ערי חומה אינם נגאלים על ידי קרובים, והכתוב בא לרבות את בתי החצרים, קשה: מדוע נאמר “בכל”?]

ומבארים התוספות: לדעת האומר שהכתוב בא לרבות את בתי החצרים ולקבעו חובה, קשה שהיה ראוי לכתוב **“גאולה תתנו לארץ”**, ומפסוק זה, שהוא מיותר, (741) שמעינן על גאולת קרובים שנאמרה בשדה אחוזה לקובעו חובה, ובתי החצרים בכלל זה, שהרי דינם כדין שדה אחוזה, שנאמר [ויקרא כה]: **“ובתי החצרים – על שדה הארץ יחשב”**, ואין צורך לומר “בכל” שמשמעותו לרבות גאולה נוספת שלא הוזכרה כלל בכתוב! ולפיכך הגמרא מקשה **“מאי בכל”?** (742)

ומקשים התוספות על קושית הגמרא:

ואם תאמר, רב ששת, הסובר שבתי ערי חומה אינם נגאלים בקרובים, **לימא דאתי**, יכול הוא לומר ש“בכל” בא לרבות גאולת קרובים בעבד עברי, (743) שזו גאולה שלא הוזכרה בפירוש בכתוב. (744)

ומתרצים התוספות: **ויש לומר**, דמשמע ליה דאתי לרבווי מידי דגאולת קרקע. המילה “בכל” באה לרבות גאולה חדשה בענין קרקעות, שהרי לא נאמר בפסוק **“בכל גאולה תתנו”** כפי שמובא בגמרא, אלא **כדכתיב**, **“ובכל ארץ אחוזתכם**, גאולה תתנו”, ומשמע שדוקא גאולה בארץ מרבינן. ולפיכך אין לומר שהכתוב מרבה גאולה בעבד עברי, שאינו קרקע. (745)

ובתים בפירוט. ואם כן לא היה צורך לומר כאן “ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ”.

742. כלומר: “בכל” משמע שבא לומר: לא רק במה שהוזכר בתורה בפירוש תתנו גאולה, אלא בדבר נוסף. ואם הכתוב בא לרבות בתי ערי חומה, אכן מובן שהפסוק מרבה כאן גאולה בדבר נוסף – שבתי ערי חומה נגאלים אף הם בקרובים, כשם ששדה אחוזה נגאלת בקרובים.

אבל, אם נאמר שהכתוב מדבר בבתי החצרים אין כאן ריבוי של גאולה נוספת, אלא הכתוב מתייחס לגאולת החצרים שהוזכרה בכתוב, ומלמד שהיא חובה. ואם כן לא היה ראוי לומר “בכל” [שמשמעותו לרבות גאולה בדבר נוסף]. אלא היה ראוי לומר “בארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ”. ומאחר שכל הפסוק הזה מיותר [כמבואר בהערה הקודמת], היינו לומדים מכאן שהכתוב קבעו חובה. מהרש”א.

743. בפשטות תוספות מתכוונים כאן לעבד עברי הנמכר לישראל שלא נאמרה בו גאולת קרובים כלל. וכן כתב המהרי”ט, ועיין שם עוד.

וביחס לנמכר לגוי, הדברים יתבררו מתוך דברי תוספות להלן בעמ’ ב ומהרש”א כאן בהסבר דבריהם.

744. על פי מהרש”א. והוסיף מהרש”א: תוספות מקשים שנלמד שתי דרשות מן הכתוב: א. מעצם יתור הפסוק כולו נלמד לשדה אחוזה ובתי החצרים לקבעו חובה. ב. מ”בכל” נרבה עבד עברי שלא הוזכרה בו גאולה כלל.

745. ולפיכך הגמרא מנסה להוכיח מכאן כדעת מאן דאמר שמרבים

738. בתי החצרים לא הוזכרו בתורה באותה פרשה של שדה אחוזה. אלא כוונת התוספות לומר שאותה פרשה שנאמרה בשדה אחוזה, נאמרה גם על בתי החצרים. שהרי נאמר על בתי החצרים [ויקרא כה לא]: **“ובתי החצרים, על שדה הארץ יחשב”**. כלומר, דינם הוא כדין שדה אחוזה.

739. בענין שדה אחוזה ראוי ללמוד קל וחומר מעבד עברי שאינו לזה וגואל [וכפי שכתוב בקושית תוספות], ואילו בענין בתי החצרים ראוי ללמוד קל וחומר ממקדיש שלוחה וגואל [וכפי שכתבו תוספות בתירוץ].

ואם כן קשה: מדוע כתבו התוספות שהיינו משוים את דין שדה אחוזה לדין בתי החצרים [שלוחה וגואל] שנאמר **“על שדה הארץ יחשב”?**

והרי אדרבה! נשנה את דין בתי החצרים לשדה אחוזה [ונאמר שבשניהם אינו לזה וגואל], שנאמר **“על שדה הארץ יחשב”!** ומאחר שמצד אחד אפשר ללמוד את בתי החצרים משדה אחוזה, ומאידך אפשר ללמוד את שדה אחוזה מבתי החצרים, הרי ראוי שנבחר ללמוד את בתי החצרים משדה אחוזה, שהרי דיני שדה אחוזה מפורשים בתורה ובתי החצרים הוקשו אליהם, שנאמר **“על שדה הארץ יחשב”**.

ואם כן, גם בענין לזה וגואל ראוי שנלמד את בתי החצרים משדה אחוזה! ועיין מהרי”ט.

740. האחרונים הקשו כמה קושיות על דברי תוספות, עיין מהרש”א, עצמות יוסף, מהרי”ט, מקנה, פני יהושע, רעק”א.

741. שהרי מיד לאחר פסוק זה נאמרו כל דיני גאולת שדה אחוזה

בפירוש, ו"בכל גאולה תתנו" אינו מרבה אלא לקבעו חובה, ואם כן, מדוע נאמר "בכל"? הרי "בכל" משמעותו גאולה מחודשת, שלא הזכרה בכתוב כלל! (746), (747)

וכדי לתרץ קושיא זו אומרים התוספות:

והכא לא שייך לאקשווי, כאן בענייננו, לא שייך להקשות כקושית הגמרא לעיל – **מאי "בכל"?**

דהא, אמנם גאולת עבד עברי הנמכר לגוי הזכרה בתורה בפירוש, אך זה לא נכתב בפירוש בהיה עניינא.

כלומר: הפסוק "ובכל ארץ אחותכם גאולה תתנו לארץ", הוא הקדמה לפרשת מוכר שדה אחוזה שנאמרה בסמוך. ולפי פשוטו של מקרא, הכתוב מתייחס לגאולת הקרובים בשדה אחוזה לחובה. ו"בכל" בא לרבות גאולה נוספת שאינה מוזכרת בענין זה בפירוש.

ולפיכך אפשר לפרש שהכתוב מלמד על גאולת קרובים שבעבד עברי הנמכר לגוי לקבעה חובה. שהרי למרות שעצם גאולת הקרובים נאמרה בפירוש בפרשת עבד עברי, אבל היא לא מוזכרת כאן, ולכן הכתוב הוצרך לומר "בכל" כדי לרבותה.

אבל, לעיל, הגמרא מתייחסת לדברי האומר ש"בכל גאולה תתנו" בא לרבות גאולת קרובים בבתי החצרים ולקבעו חובה. והרי דין בתי החצרים כדין שדה אחוזה. ולפיכך הוקשה לגמרא: "מאי בכל"? כלומר: מדוע הכתוב הוצרך לומר "בכל"? הרי מעצם זה שנאמר "גאולה תתנו לארץ" מובן שהפסוק מתייחס לשדה אחוזה שנאמרה מיד בסמוך, ולקבעו חובה. ובתי החצרים הם בכלל שדה אחוזה.

כא-ב לקובעו חובה ואפילו לרבי יהושע.

[הגמרא מסופקת: עבד עברי הנמכר לישראל נגאל בקרובים? ומוכיחה מהברייתא: "בכל גאולה תתנו" – "לרבות בתים ועבד עברי", ובודאי הברייתא מדברת בנמכר לישראל, שהרי נמכר לגוי בפירוש נאמר בו גאולת קרובים ואין צריך ריבוי. ודחינן: הכתוב מדבר בנמכר לגוי ובא לקבעו חובה ואפילו לרבי יהושע, וכדלהלן].

פירש בקונטרס: ואפילו לרבי יהושע, דאמר לגבי שדה אחוזה שגאולת קרובים שהזכרה בו אינה אלא רשות, בכל זאת הכא, בענין עבד עברי הנמכר לגוי, גם הוא מודה דהוי חובה.

וטעם הדבר: **כי היכי [כדי] דלא יטמע העבד העברי בין העובדי כוכבים.** (745/1)

והגמרא לעיל הקשתה על זה שאומר כי "בכל גאולה תתנו" בא לרבות בתי החצרים ולקבעו חובה: "מאי בכל"? כלומר, המילה "בכל" משמעותה לרבות גאולה חדשה שלא הזכרה בפסוק כלל, ואילו בבתי החצרים הזכרה גאולה [שהרי דין בתי החצרים כדין שדה אחוזה]! והכתוב לא בא אלא לקבעו חובה, ואם כן, למה נאמר "בכל"?

ולכאורה יש להקשות כעין קושית הגמרא לעיל על דברי הגמרא כאן:

כיצד הגמרא כאן יכולה להעמיד את "בכל גאולה תתנו" בעבד עברי הנמכר לגוי ולקבעו חובה? הרי עצם גאולת הקרובים הזכרה בעבד עברי הנמכר לגוי

לפירוש הקונטרס שהביאו לעיל. והביאו את דברי רש"י רק כדי לבאר את דברי הגמרא. אבל עיין ספר המקנה.

747. קשה: תוספות כתבו לעיל בסוף עמוד א' שלמרות שנאמר בפסוק "ארץ" ולא יתכן שהפסוק מרבה רק עבד עברי, בכל זאת למאן דאמר ש"בכל" נאמר על בתי ערי חומה אפשר לרבות אגב כך גם עבד עברי. ואם כן מדוע הוקשה לתוספות כאן שבעבד עברי הנמכר לגוי לא שייך "בכל"? הרי הגמרא כאן מבינה שבתים היינו בתי ערי חומה ששייך בהם "בכל" [ראה בהערותנו על הגמרא הערה 998 בשם עצמות יוסף], ואם כן יש לומר שאגב כך נלמד מכאן עבד עברי, למרות שאין שייך לומר עליו "בכל" [כעין שכתבו תוספות לעיל]!

ותירץ המהרש"א: לעיל תוספות ביארו את דבריהם כמאן דאמר שעבד עברי המוזכר בברייתא הוא הנמכר לישראל שלא הזכרה בו גאולת קרובים כלל, ולכן שייך לומר עליו "בכל" [אלא שאין שייך לומר עליו "ארץ" וכלפי זה יש לומר שעבד עברי מתרבה מ"בכל" אגב בתי ערי חומה], אבל כאן הגמרא מעמידה את דברי הברייתא בעבד עברי הנמכר לגוי ולקבעו חובה. ומאחר שעצם גאולת קרובים בנמכר לגוי אינה גאולה חדשה, אין שייך כלל לומר עליה "בכל". והוסיף הרש"ש: ואין לומר שאת עבד עברי הנמכר לגוי נלמד מן

בתי ערי חומה מ"בכל". ולאחר שמרבים מכאן בתי ערי חומה אנו יכולים ללמוד מכאן אף עבד עברי, [כלומר: אין לומר ש"בכל" מתייחס רק לעבד עברי, שהרי אמר כאן "ארץ". אבל אפשר לומר שהפסוק מתייחס גם לבתי ערי חומה וגם לעבד עברי, ונאמר כאן "ארץ" מפני שמדובר כאן "גם" בארץ, דהיינו בבתי ערי חומה]. מהרש"א.

לפירושים נוספים בגמרא – עיין שיטה לא נודע למי, ריטב"א, ופני יהושע.

745/1. [מדוע רש"י הוסיף מדעתו את הסברא "שלא יטמע בין העובדי כוכבים? עיין הערה 1021 על הגמרא].

746. פירשנו את קושית תוספות ותירוצם לפי דרך מהרש"א לעיל בסוף עמוד א, וכן פירש מהר"ם כאן. [ובעצמות יוסף והמקנה פירשו את דברי תוספות בדרך אחרת, ומתוספות טוך ומתוספות רא"ש מוכח כפירוש מהרש"א שקושית תוספות ותירוצם מתייחסים לעבד עברי. ואילו לדברי עצמות יוסף והמקנה תירוצן התוספות מתייחס לבתי ערי חומה עיי"ש].

ולכאורה קושית תוספות מתייחסת לדברי הגמרא עצמה, ולא